

KAURISMÄKELÄINEN SUOMALAISSUUS JAPANILAISTEN ELOKUVA- KRIITIKOIDEN TULKINNOISSA

Rie Fuse (2021) Othering Finland in Japan: Representation of Aki Kaurismäki's Films in Reviews in Japanese Magazines. Tampere University Dissertations 443. Tampere: University of Tampere. 206 s.

Aki Kaurismäkeä keuhetaan kansainvälisesti tunnetuimmaksi suomalaiseksi nykyelokuvaohjaajaksi, joka on saavuttanut mainetta ja tunnustusta ja jonka elokuvia on levitetty laajasti eri maissa. Samalla hänen elokuvansa ovat avanneet muille kulttuureille ikkunan suomalaisuuteen. Kotimaista elokuvatutkimusta on usein kiinnostanut, millaista Suomea Kaurismäen elokuvat esittävät ja rakentavat (esim. Henry Bacon, Sanna Kivimäki, Anu Koivunen ja Pietari Kääpä ovat kirjoittaneet aiheesta). Tampereen yliopistolle tehdyssä väitöskirjassa *Othering Finland in Japan* Rie Fuse tuo tähän keskusteluun uuden näkökulman tutkimalla, miten kaurismäkeläisestä suomalaisuudesta on kirjoitettu japanilaisessa lehdistössä ja miten tämä suomalaisuuden kuvasto tulkitaan japanilaisen kulttuurin ja yhteiskunnan kautta.

Siinä missä aiempi kotimainen Kaurismäkitutkimus on keskittynyt pitkälti joko elokuvien sisältöön tai tyyliin, Fuse on kiinnostunut usein vähemmälle huomiolle jäävästä vastaanotto- puolesta. Väitöskirjan aineistona toimivat 183 elokuvakritiikkiä ja -journalistista tekstiä japanilaisessa aikakauslehdistössä 1990-luvun alusta vuoteen 2008. Fuse on jakanut tutkimansa kauden kahteen ajanjaksoon, joista ensimmäinen (1990–2003) keskittyy arvioihin ennen Suomi-buumia Japanissa ja toinen arvioihin Suomi-buumin aikana. Suomi-buumilla Fuse viittaa Japanissa yltyneeseen kiinnostukseen suomalaista kulttuuria ja yhteiskuntaa kohtaan. Aineiston rajaaminen siten, että se alkaa ensimmäisistä japanilaisista Kaurismäkiarvioista, on perusteltua, mutta olisin toivonut

analyysiä myös 2010-luvun arvioista ja Fusen näkemyksiä siitä, miten Kaurismäen tuoreimpiin elokuviin on suhtauduttu ja millaista keskustelua suomalaisuudesta ne ovat kenties herättäneet.

Rie Fusen analyttiset lähtökohdat ovat pikemminkin kulttuurisissa kuin elokuvallisissa kysymyksissä. Häntä kiinnostaa, miten Kaurismäen elokuvien arvioissa on puhuttu yhteiskunnallisista ja kulttuurisista seikoista suhteessa Suomeen ja suomalaisuuteen, mutta yhtä lailla suhteessa Japaniin ja japanilaisuuteen. Fusen huomion keskipisteessä on, miten suomalaisen toiseuden kautta on voitu keskustella japanilaisesta kulttuurista ja sen kipupisteistä. Vaikka tutkimuksen ajankohta on perusteltu Kaurismäen elokuvien kasvavalla suosiolla ja Suomi-buumin syntymisellä, huomio on vahvasti japanilaisen yhteiskunnan muutoksissa, joissa on korostunut tarve luoda uudelleen kansallista identiteettiä toisen maailmansodan jälkeisessä, globaalissa ja kapitalistisessa kontekstissa. Fuse argumentoi, että vertailu muihin maihin, kuten Suomeen, tuli merkittäväksi keinoksi käsitellä ja ymmärtää japanilaisuuden mahdollisia erityisyyksiä. Tässä yhteydessä Fuse näkee elokuvatarviot liukuvina kulttuurisina teksteinä, jotka kertovat ensisijaisesti siitä kulttuurista, jossa ne on tuotettu ja vasta toissijaisesti Kaurismäestä ja Suomesta. Tutkimuskysymyksenä toimii, miten Kaurismäen elokuvien tulkinnat artikuloivat ja tuottavat yhtäältä japanilaisuutta ja toisaalta suomalaisuutta.

Toiseuteen liittyvä kysymys ”meistä” ja ”heistä” on keskeisessä roolissa väitöskirjassa. Toiseuden määrittelyssä Fuse hyödyntää Edward Saidin teoriaa orientalismin, jonka mukaan länsi on järjestelmällisesti toiseuttanut idän kulttuureja tavalla, jossa lännen omat ongelmalliset piirteet on heijastettu toiseuteen ja siten pystytty etäännyttämään itsestä. Japanilaisissa Kaurismäki-arviossa asetelma käännetään ympäri, kun Japanin ”meihin” heijastetaan potentiaalisesti ongelmallista toiseutta, suomalaisuutta. Rie Fuse mainitseekin vastaorientalismia (*counter-orientalism*), jolla huomioidaan potentiaali orientalismin länsi-itä-suunnan muutoksessa. Analyysissään Fuse kuitenkin hyödyntää ensisijaisesti perinteisen orientalismin tulkintamalleja, ja olisin kaivannut suurempaa roolia vastaorientalismin käytölle.

Analyysissa Fuse nostaa esille kolme teemaa: arviot ennen Suomi-buumia, arviot sen aikana ja naishahmojen esittäminen. Ennen Suomi-buumia Kaurismäen elokuvien nähtiin kertovan oudosta toiseudesta, marginaalisesta maasta Euroopan rajamailla, ja hänen työnsä arvot nähtiin tyyllisinä ja elokuvallisina kysymyksinä. Suomi-buumin myötä luenta Kaurismäen elokuvista muuttui ja suomalaisten toiseus sai myös positiivisia sävyjä – erityisesti tavallisten ihmisten (karuina) kokemuksina globaalissa kapitalistisessa maailmassa. Tällä tavoin elokuvista tunnistettiin japanilaisia yleisöjä puhuttelevia merkityksiä, kun huomio suuntautui globaalin kapitalismin vaikutuksista taloudellisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin. Naiskuvauksia käsittelevä luku toimii konkretisoivana esimerkkinä muutoksesta, jossa negatiiviset tulkinnat Suomesta säälittävänä toiseutena antavat tilaa myönteisemmille tulkinnoille tavanomaisuudesta kulttuurisena vahvuutena. Fuse analysoi naishahmoista kirjoitetuista kommentteista, miten muutos heijastuu japanilaisiin sukupuolikäsityksiin ja siten kertoo ensisijaisesti japanilaisuuden kokemuksista. Koko työn lävitse kulkeva argumentti onkin, että Suomen toiseuttaminen elokuva-arvioissa on ollut hyödyllinen työkalu neuvotella japanilaisen nostalgisen ja modernin identiteetin suhteista.

Väitöskirjan näkökulma tutkimusaiheeseen on kiinnostava ja perusargumentit toimivat työssä hyvin. Tästä huolimatta väitöskirjan

toteutus ei tue parhaalla mahdollisella tavalla argumenttien rakentamista. Ensinnäkin Fuse liittää työnsä osaksi japanilaisten aikakauslehtien tutkimusta, mutta aikakauslehtimaailma jää työssä aineiston kontekstoimisen rooliin, eikä Fuse palaa analyysissään kriittisesti pohtimaan median luonnetta tai täydennä aiempaa tutkimustietoa aiheesta. Olisin myös kaivannut keskustelua elokuvajournalismista tyyllilajina ja alan kokemista muutoksista tutkimuksen aikakaudella. 1990-luvulta alkaen journalismin digitalisaatio on ravisuttanut paitsi aikakauslehdistöä myös taidekriittikkiä. Vaikka Fuse ohimennen huomauttaa aineistossaan näkyvän sen, miten varhaiset arviot keskittyivät elokuvallisuuteen ja myöhemmät journalistisiin uutisarvoihin, hän ohittaa muutoksen suhteen laajaan mediakentän murrokseen, joka on tunnustettu globaalilla tasolla.

Väitöskirja kärsii hieman myös Fusen tavasta pitää keskustelu yleisellä tasolla. Argumentit ovat kiinnostavia, mutta lukijalle on hyvin vähän tarjolla aineistolainauksia ja konkreettisia esimerkkejä Kaurismäki-arvioista. Tällöin lukijan ei ole mahdollista itse todentaa, miten toiseuttaminen toimii tekstin tasolla ja analyysin teon tavat jäävät pimentoon. Kulttuurinen tulkinta arvioista olettaa laajaa ja yksityiskohtaista tutkimusta, mutta aineiston jättäminen marginaaliseen rooliin julkaistussa väitöskirjassa ei anna täyttä tunnustusta tehdyille työlle. Ennen kaikkea analyysiprosessin jättäminen melko näkymättömäksi voi kyseenalaistaa myös tulosten uskottavuutta, vaikka Fusen kokonaistulkinta vaikuttaa pätevältä. Väitöskirjana tutkimus on suoraviivainen, mutta sen osittainen läpinäkymättömyys tekee työstä kuvailevaa, ei niinkään aineistolähtöisesti perustelevaa.

Puutteistaan huolimatta *Othering Finland in Japan* nostaa esille kiinnostavia argumentteja siitä, miten Kaurismäen elokuvat voivat avata näkökulmia suomalaisuuteen sen ulkopuolelta, mutta myös miten suomalaisuutta voidaan hyödyntää moninaisiin kulttuurisiin tarkoituksiin eri konteksteissa. Tässä suhteessa Fusen väitöskirja toimii hyvänä esimerkkinä siitä, mitä elokuvien ylijärjestyminen voi tarkoittaa kulttuurien välisessä vuorovaikutuksessa.

Outi Hakola

FT, Alue- ja kulttuurin tutkimus, Helsingin yliopisto